

דרבנן בעוד שבשבת תולדה אסורה מן התורה. ולכן נראה לענ"ד שמותר לבת לשתול בגוש בשביעית ביום חול כדי להציל את אמה מעבירה דאורייתא של שתילה בשבת. ואם יכולה לשתול ע"י נכרי עדיף שתעשה כן. ורק בהעדר נוכרי תשתול בעצמה.

סימן סה

פרוזבול לאשה נשואה

ראשי פרקים

שאלה

הצגת הבעיה

א. פרוזבול לשותפים

ב. הבעלות על הרכוש

ג. זכיית הפרוזבול שלא בפניה

ד. הפרוזבול חב לאחריני

1. שליחות כשחב לאחריני

2. זכייה שיש בה חוב

סיכום

* * *

שאלה

האם אשה חייבת לכתוב פרוזבול משלה או שהיא יכולה לסמוך על הפרוזבול של בעלה?

הצגת הבעיה

מצד אחד יש לומר מה שקנתה אשה קנה בעלה, ואע"פ שיש לאשה חשבון משלה ורק היא רשאית למשוך את כספה ממנו, מעיקר הדין הכסף שייך לבעלה, וכשהיא מושכת כספים מהבנק — שהוא הלווה לעניננו — היא עושה זאת בשליחות בעלה וממילא די בפרוזבול של הבעל, או שמא י"ל שמאחר ובפועל האשה שותפה לבעל והיא רשאית למשוך כספים מהבנק בעצמה, היא עושה זאת מכוח זכותה העצמית, ואם אין לה פרוזבול היא עוברת על לא תגוש?

אולם גם אם נניח שהבעל והאשה נחשבים שותפים בפועל בחשבונותיהם, צ"ע אם שותף יכול לגבות את החוב על

סמך הפרוזבול שעשה שותפו.

א. פרוזבול לשותפים

הגרי"ב זילבר (ס' הל' שביעית ח"ב עמ' קמ"ד) כתב שאם אחד מהשותפים כתב פרוזבול — רשאים גם יתר השותפין לגבות את החוב, כי מבחינתו של הלווה החוב הוא בר נגישה וממילא אין איסור על אחרים לנוגשו, והביא ראיה משו"ת הרשב"א (חלק א' סימן אלף פ"ב) שדן בכוחו של אחד שהלווה יחד עם חברו סכום כסף בשטר אחד לתבוע את כל החוב מהלווה:

"שאלת, שנים שהלווה לאחד ובא אחד

מהם ותבע החוב כולו מהו?

תשובה: מסתברא לי שיכול לתבוע כל החוב דכל שהלווה בשטר אחד כשותפין נינהו. דאי לא למה הלווה לו בשטר אחד? ותדע לך דהא שנים שלוו כאחד דנין אותם כערבין זה לזה, ומן הטענה הזו דאי לא למה לוו בשטר אחד. ומפני שיד בעל השטר על התחנתונה לא אמרו שיהיו

המרדכי (בשם ר' אביגדור הכהן גיטין סי' ש"פ) שהיא אפקעתא דמלכא, וכן משמע מדברי הרמב"ם (הל' שטו"י פ"ט ה"ד). ודעת היראים (השלם סי' קס"ד) שהיא חובת המלוה. ויתכן שדין פרוזבול מסתעף מדין השמיטת כספים. לפי המרדכי ששמיטת כספים היא אפקעתא דמלכא, הפרוזבול חל על החפצא של ההלוואה. אך לפי היראים ששמיטת כספים היא חובת המלוה, הפרוזבול מתיר למלוה לגבות את חובו אך לא מתיר את ההלוואה עצמה. ונפ"מ לשותף שאינו יכול לגבות את החוב על סמך הפרוזבול של שותפו וצ"ע.

ב. הבעלות על הרכוש

ונהג גם אם נניח שאשה נשואה נחשבת כשותפה של בעלה בחשבון המשותף לשניהם (עי' במאמרנו מבנה המשפחה המודרני בס' תחומין כ"ב), ונקבל את ההנחה הנ"ל ששותף אחד יכול לסמוך על פרוזבול של חברו, היא תוכל למשוך כספים גם ללא פרוזבול משלה. אך מה יהיה הדין בחשבונה הנפרד, כגון קרן השתלמות העומדת רק לזכותה, ואין הבעל יכול למשוך ממנו אלא בהרשאתה. אומנם מצד ההלכה כל מה שקנתה אשה קנה בעלה והוא יכול להשתמש בכספים אלו מבלי לשאול את דעתה, אולם בפועל אין הוא יכול למשוך מהקרן בעצמו, האם היא חייבת בפרוזבול עצמי משלה, אחרת לא תוכל להוציא את פקדונותיה מהקרן? האם אנו מתחשבים בעקרון ההלכתי שלפיו מה שקנתה אשה קנה בעלה, וא"כ הבעל רשאי מעיקר הדין לדרוש ממנה להעביר לידיו את הכספים העומדים לרשותה ע"מ שיוכל להשתמש בהם ולאכול את פירותיהם, וא"כ הוא בעצם המלוה והפרוזבול שלו יועיל? או שמא י"ל

חייבין כל אחד ואחד בכל כקבלנין. אבל מכל מקום אי אפשר שלא לעשות לכל הפחות כערבין זה לזה הראיל ולו בשטר אחד, וכן אלו שהלוו לזה בשטר אחד הרי הם כשותפין וכאלו הרשו זה לזה לתבוע כל החוב. ולו זה נמי כמחיי עצמו לפרוע הכל למי משניהם שיתבענו".

ומכאן מוכיח הגרי"ב זילבר שכיון שאחד השותפים יכול לבדו לתבוע את כל החוב, הוא גם יכול לבדו לכתוב עליו פרוזבול, נמצא שכל החוב הוא בר נגישה, ויכול גם השותף השני לתבוע את המגיע לו, גם אחרי שמיטה.

ולענ"ד אין ראייה מהרשב"א לנ"ד. אמנם יכול כל אחד מהשותפין לתבוע את כל החוב אולם השאלה היא, האם בלי פרוזבול הוא עובר על "לא תגוש", ורק אם נאמר שאיסור נגישה הוא מצד החפצא של החוב, יש מקום לומר שחוב שהוא בר נגישה מצד עצמו לאחר שנכתב עליו פרוזבול – מותר לכל שותף לגבותו גם ללא פרוזבול משלו. אך אם נניח שאיסור נגישה הוא מצד הגברא אסור לו ליגוש את הלווה למרות שהחוב הוא בר נגישה.

[ונראה שבחקירה זו, האם איסור לא תיגוש תלוי בגברא או בחפצא תהיה תלויה שאלה אחרת: מלוה הנמצא בחו"ל והלווה בארץ, ובארץ כבר שקעה שמיטה של השנה השביעית, אך בחו"ל עדיין יום, האם יכול המלוה בחו"ל לכתוב פרוזבול? כי לו מותר עדיין ליגוש את החוב, או שמא אינו יכול, כי בארץ כבר חלה שמיטת כספים וההלוואה נשמטה למרות שהמלוה נמצא בחו"ל, ולגביו עדיין לא חלה שמיטת כספים]. הראשונים נחלקו גם אם שמיטת כספים היא אפקעתא דמלכא או חובת המלוה. דעת

פרוזבול בעצמה.

ג. זכיית הפרוזבול שלא בפניה

לפי הנחתנו שפרוזבול של הבעל לא מועיל לאשה, נשאלת השאלה האם הבעל יכול לזכות את אשתו בפרוזבול שלא מדעתה מדין זכין לאדם שלא בפניו?

בשור"ת יביע אומר (ח"ב חו"מ סי' ה') פסק שאפשר למנות שליח לפרוזבול כי מילי מימסרן לשליח ראשון שלא כהמהרי"ט. ורק שליח אינו יכול לעשות שליח במילי משום שמילי לא מימסרן לשליח, אך הבעלים עצמם יכולים למנות שליח אפילו למילי. ואם שליחות מועילה אפשר גם לזכות אדם שלא מדעתו בפרוזבול.

והנה דעת קצות החושן (חו"מ סי' רמ"ג) שאין זכין לאדם שלא בפניו אלא בדבר ממשי כגון מתנה וכדו', אך במקום שאין דבר ממשי אין זכין לאדם שלא בפניו. ובפרוזבול אין מזכין למלוה שום דבר ממשי. מאפשרים לו רק לגבות את חובותיו, אך אין הוא מקבל שום דבר. ולדעת מרכבת המשנה מועילה גם זכייה כזו, אולם אין זכין מאדם אלא רק זכין לאדם, ובנ"ד זכין ממנו שהרי מוסרים

שמאחר והקרן רשומה על שמה בלבד ורק היא רשאית למשוך את הכספים ממנה היא המלוה ועליה לכתוב פרוזבול משלה ואין הפרוזבול של הבעל יכול להועיל?

במקום אחר (במאמר הנ"ל בתחומין) דנו בשאלה זו בכל מערכת היחסים הממוניים בין בני הזוג כיום. ומסקנתנו היא שלמרות שלמעשה יש לאשה מעמד כלכלי משלה, ההלכה שכל מה שקנתה אשה קנה בעלה לא זזה ממקומה. אלא שבשמיטת כספים יש מקום להסתפק מי נחשב הנוגש, הנוגש בפועל ובנ"ד זו האשה, או הנוגש ההלכתי, הוא בעצם הבעל? והדבר עדיין צ"ע.

ויש להעיר שאולי קרן זו היא כדין מתנה שניתנה לה על מנת שאין לבעלה רשות בה, ואזי גם מבחינה הלכתית בעלה לא זכה בקרן זו ועליה לכתוב פרוזבול בעצמה. מיהו נהי שאין לבעל רשות למשוך כספים מהקרן בלעדיה, אך א"א לומר שדינם של כספים אלו כמתנה שאין לבעל רשות להשתמש בהם. מסתמא יש לבעל רשות להשתמש בהם, ורק אין לו רשות למושכם¹.

וא"כ, נראה שמן הראוי שהאשה תכתוב

1. העירני הרב יעקב אפשטיין מהמוכר שט"ח לחברו שעל הקונה לכתוב פרוזבול, למרות שהחוב הוא בעצם של המלוה, מכיון שבפועל הקונה את השטר הוא הגובה, הוא עובר בלא יגוש ועליו לכתוב פרוזבול (עי' שו"ע חו"מ סוסי' ס"ז). וא"כ ה"ה בקרן השתלמות מכיון שחז"ל הקנו לבעל את נכסי מלוג של האשה והוא המשתמש בהם למעשה הוא זה שצריך לכתוב פרוזבול. ומה שהבנק אינו מכיר בזכותו של הבעל זו הגבלה בנקאית ולא הלכתית, כי מבחינת ההלכה הקרן היא בשימוש של הבעל. ויפה אמר. מיהו נלענ"ד מכיון שבפועל אין הבעל יכול למשוך כספים מהקרן אלא רק האשה, היא העוברת בלא יגוש אם תבוא למשוך את הכספים גם אם תעשה זאת בשליחות בעלה. מבחינת הבנק היא המלוה ולכן עליה לכתוב פרוזבול ופרוזבול של הבעל לא יועיל לה. המצב פה הפוך — היא המלוה והבעל הוא הלוקח; ובשו"ע מבואר שפרוזבול של המלוה מועיל ללוקח. אף כאן פרוזבול שלה יועיל לו, אך לא להיפך, פרוזבול שלו — לא יועיל לה.

זכייה אלא גם על שליחות מפורשת: כיצד יכול אדם למנות שליח לכתוב עבורו פרוזבול הרי השליח חב בכך ללווה ובכה"ג השליחות בטלה? והרי לדעת רוב הראשונים אין אדם תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים גם כשהוא מינהו שליח במפורש (עיין תוס' ב"מ י' ע"א) ורא"ש (שם) ויתר הראשונים. ואפילו רש"י הסובר (שם) שרק בזכייה אין זכין לאדם במקום שחב לאחרים אבל בשליחות מהני, אך במקומות אחרים (כתובות פ"ד ע"ב, ב"ק ע' ע"א) הודה רש"י לדברי תוס', וכבר נשתברו קולמוסין רבים בישוב הסתירה בדבריו. ולדעת חלק מהאחרונים רש"י מסכים בעקרון ליתר הראשונים שאין להבחין בין שליחות לזכייה. וא"כ צ"ע איך מועילה שליחות בפרוזבול? ויש לומר גם להיפך, אם מועילה שליחות בפרוזבול אזי גם זכייה תועיל! ואמנם הא גופא מנלן שמועילה שליחות בפרוזבול? שכן אין לנו מקור לכך והאחרונים אמרו זאת מסברה בלבד.

1. שליחות כשחב לאחרני

בהסבר ההלכה שאין שליחות מועילה במקום שהוא חב לאחרים נאמרו כמה הסברים:

א. הפני יהושע (כתובות פ"ד) פירש שהטעם לכך הוא משום שאין שליח לדבר עבירה. לפי הסבר זה בפרוזבול אין שליחות לדבר עבירה, אדרבה יש כאן צד

בשמו את חובותיו לבית הדין. ולכאורה דבר זה תלוי במחלוקת רש"י ותוספות (במכות ג' ע"ב): לדעת רש"י הפרוזבול הוא מסירת החובות לבי"ד, אך לשיטת התוס' (שם) פרוזבול אינו מסירת חובות לבי"ד, אלא תקנה בפני עצמה. מיהו גם הם מודים בודאי לרש"י שהפרוזבול מבוסס על דין "מוסר שטרותיו לבי"ד", אלא שהלל לא הצריך מסירת השטרות בפועל לבי"ד אלא באמירה בלבד סגי. עכ"פ גם לדעתם יש כאן מעין מסירת שטרות לבי"ד ויש כאן זכייה מאדם ולא זכייה לאדם.

אולם האחרונים הוכיחו שזכייה מועילה גם כשאינו זוכה בשום דבר ממשי וכמו שמצינו בגר קטן בקינוי ועוד, בניגוד לדעת קצות החושן. עיין שו"ת באר יצחק (או"ח סי' א') שיכול אדם לזכות את חברו שלא בפניו ולמכור את חמצו לגוי במקומו. ועיין מעדני ארץ (שביעית, קונטרס לאפרושי מאיסורא) שיש מקום להפריש תרו"מ עבור אדם שלא מדעתו (עי"ש שהסתייג מרעיון זה מסיבות אחרות).

ד. הפרוזבול חב לאחרני

אף שהסקנו לעיל שזכייה מועילה גם בדבר שאינו ממשי, לכאורה לא תועיל זכייה בפרוזבול מכיון שבזכייה זו הוא חב לאחרני — ללווה — שאלמלא הפרוזבול היה חובו נשמט, ועתה מאחר ויש למלוה פרוזבול הוא יגבה את חובו ממנו.² אלא ששאלה זו תישאל לא רק על

2. ויש מקום לומר שהאחרני שחב להם הוא הלווה וכעין זאת מצינו בגיטין (י"א ע"ב) ששם החוב לאדון. ובתופס לבע"ח, מכיון שהבע"ח מעוניין לפרוע את חובו — אין החוב כלפיו אלא כלפי הנושים. אך בפרוזבול הלווה פטור מלפרוע את חובו ורק ע"י הפרוזבול נעשה חייב. הרי זה דומה לאדון ועבד.

להיות נפסד על ידו אא"כ עשאו הוא שליח דהיינו כבפניו, ורבנן פליגי עליה דר"מ במתני' ואמרי דבשחרור אינו יכול לחזור משנמסר ליד זה, ואף ע"פ שלא עשאו העבד שליח משום דקסברי זכות הוא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות וזכין לו לאדם שלא בפניו, **דאנן סהדי דניחא ליה דניהוי האי שלוחו** להכי".

מבואר איפוא בדבריו שזכייה מועילה מטעם אנן סהדי דניחא ליה, דהיינו שהזוכה הוא שממנה את השליח לזכות עבורו שלא כדעת קצות החושן שהתורה היא שממנה אותו לשליח.

ג. מצאנו סברה נוספת מדוע שליחות אינה מועילה במקום שחב לאחרני. לדעת הר"ן (ב"מ י') אדם יכול למנות שליח רק אם הוא בעל הממון. לכן המגביה מציאה לחברו — לא קנה חברו, כי המשלח אינו בעל הממון ואינו יכול למנות שליח לדבר שאינו בסמכותו. גם התופס לבע"ח עדיין אינו בעלים על הממון ואינו יכול למנות שליח על תפיסת החוב.

לפי סברה זו אם הוא המלוה היחיד הוא נחשב לבעל הממון כי הלווה משועבד רק לו. וכל עוד ההלוואה לא נשמטה לכאורה יכול למנות שליח, וה"ה שאפשר לזכות לו שלא מדעתו. אמנם אם ישנם נושים נוספים, מלוה דידן אינו בעל הממון, ובמקרה זה ייחשב חב לאחרני ולא יוכל לשלוח שליח, ולא יוכלו לזכות לו את הפרוזבול.

ועיין בס' נתיבות המשפט (סי' ק"ה ס"ק א') שתירץ את קושית התוס' (ב"מ שס) על רש"י, שכתב ששליח מועיל גם כשחב לאחרני, ולעומת זאת בסוגיית יימר בר חשו (כתובות פ"ד, ב') מצאנו ששליח שתפס לבע"ח — לא קנה. וכתב שהלווה אינו

מצוה כדי שלא תינעל דלת בפני לווים. אלא שקצות החושן (סי' ק"ה ס"ק א') חולק עליו וטוען שמכיון שלמשלח אין עבירה כלל אין זו שליחות לדבר עבירה, ולכן אין זאת הסיבה שאין שליחות במקום שחב לאחרני.

ב. קצות החושן עצמו פירש לשיטתו (שם שזכין לאדם ולא זכין מאדם) שזכייה היא מינוי שליחות ע"י התורה, והתורה לא זיכתה לאדם אלא במקום שזוהי זכות גמורה בעיניה, ולא במקום שהוא חב לאחרני שזוהי זכות רק בעיני הזוכה. גם לסברה זו י"ל שהתורה מינתה את הזוכה פרוזבול לאחרים בתור שליח אע"פ שהוא חב לאחרני משום שזוהי תקנה טובה לעניים ולעשירים. ואע"פ שזוהי תקנת הלל והתורה עצמה היתה מעדיפה שחובות יישמשו, אולם התורה ניתנה על דעת חכמים ומכיון שהלל ראה שנמנעו מלהלוות, הוא תיקן פרוזבול על דעתה של התורה. נמצא שגם בעיני התורה זיכוי בפרוזבול הוא טוב לכל והזכייה מועילה. אולם הסברו זה של קצות החושן עולה יפה רק לפי הנחתו בדעת רש"י שרק בזכייה אנו אומרים שאין זכייה במקום שחב לאחרני אך שליחות מועילה גם במקום שחב לאחרני. אולם לדעת התוס' ויתר הראשונים החולקים על רש"י וסוברים שגם שליחות לא מועילה, במקום שחב לאחרני מאי איכא למימר? מה גם שרש"י עצמו פירש בכתובות (פ"ד ע"ב) בסוגיית "יימר בר חשו" שגם שליחות לא מועילה במקום שחב לאחרני. ועוד, רש"י עצמו בגיטין (ט' ע"ב ד"ה יחזור) כתב וז"ל:

"דקסבר ר' מאיר הפסד וחוב הן לאותן שנשלחו להן ואין חבין לאדם אלא בפניו, כלומר אין אדם נעשה שליח לאדם

ל"ה (לבעל)". מבואר איפוא שהקינני מועיל מדין זכין לאדם שלא בפניו, (ומכאן הביא הבאר יצחק ראייה נגד קצות החושן שזכייה מועילה גם בלי זכייה בדבר ממשי).

ויש להקשות על הגמ' בסוטה (שם) שמועיל קינני שלא מדעתו של הבעל והרי הוא חב בכך לאשה שע"י הקינני ישקוה? וצ"ל שאיננו מתיחסים לחוב של אשה פרטית זו, אלא לזכות הכללית של כלל ישראל. באופן כללי השקאת סוטה היא זכות ורק לאותה אשה פרטית החוששת שמא המים יבדקוה זו חובה. ולכן י"ל שחב לאחריני הוא רק כאשר הוא חוב לכולם, כגון תופס לבעל חוב מצד אחד הוא מזכה לאחד אך מאידך הוא חב לכל יתר בעלי החובות וכל אדם המתבונן בדבר מן הצד יאשר שיש כאן חוב לאחרים. וכן המגביה מציאה, כל אדם המתבונן מהצד יאשר שיש כאן חוב לכל יתר המוצאים הפוטנציאליים. לפי זה בפרוזבול, אמנם יש כאן חוב למלוה שאינו יכול לגבות את חובו, אולם כל מתבונן מהצד יאמר שיש כאן בעקרון זכות לכלל בכך שהחובות ייגבו, ועקב כך לא תינעל דלת בפני לוויין; לכן המזכה פרוזבול למלוה אינו נחשב כחב לאחריני.

סיכום

- א. יש אומרים ששותפים בהלוואה יכולים להסתפק בפרוזבול של אחד מהם.
- ב. יש להסתפק בחשבון מיוחד שרק אשה יכולה למשוך ממנו, האם היא בעלת החוב וחיבת בפרוזבול משלה.
- ג. בעל יכול לזכות בפרוזבול לאשתו, אולם רק אם זיכה לה פרוזבול על שמה שלא מדעתה.
- ד. עדיף לכתחילה שהאשה תכתוב פרוזבול לעצמה.

נחשב לבעל הממון משום שהוא משועבד למלוה, וא"כ המלוה הוא בעל הממון ולכן יכול למנות שליח לתפוס את חובו. משא"כ בסוגיית י"מר בר חשו מדובר ביתומים שהמטלטלים שלהם אינם משועבדים וא"כ הם בעלי הממון ולא המלוה — לכן אפילו שליח לא יכול לתפוס את הממון עבור המלוה. מבואר איפוא בדבריו שהמלוה הוא בעל הממון לשיטת רש"י. אך לשיטות הראשונים האחרים החולקים על רש"י י"ל כמו שכתבנו.

2. זכייה שיש בה חוב

הר"ן (גיטין) מבאר שיכול המלוה לזכות בקרקע ללווה כדי לכתוב פרוזבול, אע"פ שכתוצאה מזיכוי זה הוא יגבה את חובו מהלווה, מפני שבאותו רגע זכות היא ללווה לזכות בקרקע. לפי סברה זו י"ל בנד"ד שאמנם כתוצאה מהזיכוי למלוה ייגרם הפסד ללווה, אולם הפסד זה אינו מייד; הוא ייגרם אח"כ כשיגבה את חובו, אולם ברגע הזכייה של הפרוזבול יש כאן זכייה למלוה ללא כל הפסד ללווה. ולא דמי למגביה מציאה לחברו ותופס לבע"ח שמיד עם הגבהת המציאה ותפיסת החוב נוצר חוב לאחרים המפסידים כתוצאה מזכייה זו.

אפשר לומר דבר נוסף עפ"י סברה זו בכיוון הפוך, שחב לאחריני הוא רק כאשר החוב לאחרים הוא ברור. אך כאשר מהחוב לאחרים צומחת זכות אין כאן חב לאחריני. ודוגמא לכך היא ממסכת סוטה (כ"ד ע"א): "ואלו שב"ד מקנין להן (במקום הבעל כאשר מתנהגות בפריצות): מי שנתחדש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוב בבית האסורין". והגמ' (כ"ה ע"א) מבארת: "סתמא דמילתא כיון דעוברת על דת היא, מינח ניחא